

Розділ І. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 368.91(477)

Т.М. Артюх, канд. екон. наук, доц.,
професор кафедри страхування
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

АННОТАЦИЯ. В статье рассматриваются вопросы сущности страхования жизни, его роли в страховой защите граждан, существующие проблемы страхования жизни в условиях страхового рынка Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: страхование жизни, рынок страхования жизни, страховщик, страхователь, застрахованный.

ABSTRACT. The article is considered the questions of life insurance essence, the role in the insurance protection of citizens and existing problems of life insurance in the insurance market of Ukraine

KEY WORDS: life insurance, market of life insurance, insurer, insured, insurance premium

АНОТАЦІЯ. У статті розглядаються питання сутності страхування життя, його ролі в страховому захисті громадян, існуючі проблеми страхування життя в умовах страхового ринку України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: страхування життя, ринок страхування життя, страховик, страхувальник, застрахований.

Найдорожчим для кожної людини є власне життя, життя рідних і близьких. Є ситуації, в яких людина безсила щось змінити, але є і такі, в яких її далекоглядність може мати вирішальне значення. Багатий світовий та й український досвід свідчить про існування важливого напрямку захисту громадян від наслідків неочікуваних, несприятливих і навіть фатальних подій. Цим напрямком є страхування життя. Страхування життя дозволяє вирішити багато проблем. Воно може допомогти у випадку, коли людина тимчасово або назавжди втратила працездатність, стала пенсіонером за віком і значно втратила свої звичні доходи, коли виникають проблеми щодо здоров'я дітей або у випадку настання певних подій у їх житті тощо. Переважна більшість громадян не має можливості самостійно компенсувати такі неочікувані втрати, тому залучення до послуг страхових компаній дозволяє їм за не-

велику порівняно плату у вигляді страхових внесків розраховувати на відчутну і швидку компенсацію втрат. Таким чином, страхування життя сприяє вирішенню проблеми соціального захисту населення і його розвиток у кожній країні має надзвичайно важливе значення. Від того, як глибоко досліджена сутність страхування життя, його технічна організація, залежить і його ефективність.

В економічній літературі приділяється увага питанням страхування життя, передумовам його виникнення, розвитку. Слід згадати про дослідження таких науковців, як В.Д. Базилевич, К.Г. Воблий, О.О. Гаманкова, О.М. Залетов, М.С. Клапків, В.К. Райхер, Л.І. Рейтман, К.В. Шумелда та ін. Але в сучасній українській економічній літературі дослідження страхування життя в теоретичному і методологічному плані є ще недостатніми. Саме це і вплинуло на вибір теми цієї статті.

Для України страхування життя не є чимось новим і незвичним. Досвід такого страхування в Україні є, але розвиток суспільства вимагає пошуку напрямів посилення страхового захисту громадян, розширення переліку страхових послуг, що надаються, підвищення їх якості, удосконалення діяльності страховиків, посилення довіри до них і тих послуг, які вони надають.

Страхування життя поєднує в собі можливість для громадян одержати страховий захист від існуючих ризиків та заощадити кошти.

Передумовою виникнення страхування життя є ризик. Страховий ризик має у своїй основі непередбачуваність настання події, зокрема смерті, втрати працездатності, дожиття до закінчення строку дії договору страхування або настання якоїсь події в житті застрахованої особи. Страхування життя не забезпечує відшкодування матеріальних збитків, а дає змогу гарантовано одержати застрахованим громадянам або їх сім'ям грошову допомогу. Уклавши договір страхування життя та вчасно виконуючи покладені на нього обов'язки, страхувальник має впевненість у збереженості сплачених у період дії договору страхування внесків і в тому, що страховик здійснить виплату страхової суми йому або іншій особі. Ощадний інтерес страхувальника полягає не лише в накопиченні страхових сум на випадок дожиття, втрати працездатності або смерті, але й у можливості отримати додатковий дохід від інвестування накопичених коштів. Цьому сприяє залучення страхувальників до участі у прибутках страховика. Разом із цим, страхування життя є могутнім джерелом довгострокових ін-

вестицій у державі, врахування чого є надзвичайно важливим для виходу України із кризи.

Станом на 31.12. 2010 року в Україні налічувалось 456 страховиків, з яких 67 страховиків мають право надавати послуги зі страхування життя. У структурі валових страхових премій, одержаних страховиками України, 4 % склали премії одержані за договорами страхування життя, а в структурі валових страхових виплат — 0,9 % припадає на страхування життя. У структурі валових надходжень страховиків, що здійснюють страхування життя, 83,3 % страхових премій надійшли від фізичних осіб і 16,7 % — від юридичних осіб. У 2010 році на 45 % у порівнянні з 2009 роком збільшилась кількість застрахованих осіб. Станом на 31.12.2010 року в Україні 2 890 205 громадян уклали договори страхування життя. У 2010 році 75,4 % припадає на валові страхові премії за договорами накопичувального страхування життя, 3,9 % — за договорами, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку; 2,3 % — за договорами страхування лише на випадок смерті; 18,2 % — за іншими договорами страхування і 0,2 % — за договорами страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника недержавного пенсійного фонду. У структурі валових виплат переважають виплати за договорами накопичувального страхування життя (48,3 %) і за договорами, в яких передбачено досягнення застрахованою особою пенсійного віку (30 %) [1].

Провідні позиції на ринку страхування життя займають «АЛІКО УКРАЇНА», «ГРАВЕ УКРАЇНА Страхування життя», «ТАС», «Ренесанс Життя», «Фортіс Страхування Життя Україна», «Іллічівська», «Блакитний поліс» та деякі інші страхові компанії.

Не дивлячись на позитивну динаміку розвитку страхування життя в сучасній Україні, його основні показники залишаються досить низькими у порівнянні із розвинутими країнами. На розвиток страхування життя в Україні впливає багато чинників, серед яких: недовіра населення до будь-яких видів інвестицій, низький рівень доходів населення, політична нестабільність, зростання інфляції, недосконала нормативно-правова база; слабкий розвиток фондового ринку, відсутність вторинного ринку страхових послуг, неналежний рівень інформації про стан і можливості ринку страхування життя, відсутність довіри населення до компаній зі страхування життя, до довгострокової податкової політики, яка б стимулювала розвиток страхування життя, вико-

ристання населенням ефективніших засобів збережень, низька фінансова надійність і платоспроможність страховиків, низька ефективність державного регулювання особистого страхування в Україні.

Деякі проблеми в страхуванні життя можна вирішити без особливих складностей, шляхом наполегливої роботи з боку страховиків, а такі проблеми, як низький рівень доходів потенційних страхувальників, недовіра до дієвості страхового захисту, страхових посередників, інфляція не під силу жодній страховій компанії. Тільки зі зростанням добробуту, як правило, люди мають можливість більшу частину свого заробітку зберігати, в тому числі у формі полісів страхування життя.

Високий рівень інфляції робить проблемним здійснення довгострокових (накопичувальних) програм страхування життя. На сьогоднішній день викликане інфляцією зниження реальної вартості страхової суми відштовхує потенційних страхувальників від страхування життя. Інфляція гальмує процес охоплення громадян страховими послугами і зачіпає як страховиків, так і страхувальників. Світовий досвід вказує на різні засоби боротьби з інфляцією при проведенні страхування життя: участь страхувальників у прибутках страховика, динамізація страхових премій, укладання договорів страхування у твердій іноземній валюті, узгодження можливостей вкладання страхових премій у різні фонди тощо. Застосування будь-якого з них залежить від конкретної ситуації. Для України найприйнятнішим є участь страхувальників у прибутках страховика.

Як страховик, так і страхувальник повинні бути впевнені в ефективності страхування життя. Для страховика надання послуг зі страхування життя повинно бути достатньо прибутковим і якомога менш ризиковим. Саме тому страховик повинен мати можливість максимально точно оцінити ризик, базуючись на проробленій методиці. Крім цього, страховику необхідно мати в своєму розпорядженні таблицю смертності, але в Україні немає офіційних публікацій сучасних таблиць смертності, що значно ускладнює роботу страховиків.

Для страхувальників страхування життя теж має бути ефективним напрямом страхового захисту. Страхувальник повинен мати уявлення про рівень страхового захисту, ефективність конкретного виду страхової послуги. Маючи уявлення про це, страхувальнику легше зробити обґрунтований вибір варіанту і умов страху-

вання. Враховуючи це, страховик повинен мати перелік і розрахунок показників, які характеризують рівень ефективності страхового захисту і надавати їх страхувальнику при вирішенні ним питання щодо вибору страхової послуги.

Особливе місце в особистому страхуванні займає страхування додаткової пенсії. По своїй суті воно не належить ні до страхування життя, ні до страхування від нещасних випадків. Але в страховій практиці його прийнято вважати різновидом страхування життя. Деякі страховики в Україні пропонують віднести до пенсійного страхування договори страхування життя з наступними характеристиками. Строк дії договору встановлюється таким чином, що він закінчується для чоловіків у віці 60 років і для жінок у віці 55 років, тобто після досягнення застрахованою особою визначеного законодавством України пенсійного віку. Договір передбачає два ризики: дожиття і смерть. Після закінчення дії такого договору виплату страхової суми може бути здійснено одноразово або у вигляді аннуїтету (додаткової пенсії) за вибором отримувача страхової виплати. Договором передбачається також, що страхова сума виплачується у випадку смерті застрахованої особи під час дії договору страхування.

Страхування життя може бути класифіковано на страхування на дожиття, страхування на випадок смерті і змішане страхування життя. У свою чергу, страхування на дожиття поділяється на страхування капіталу і страхування рент (пенсій), які мають суттєві особливості. При страхуванні капіталу страховик здійснює страхову виплату у вигляді капітальної суми. При рентному страхуванні виплати здійснюються довічно регулярними періодичними виплатами. За видами страхування життя точно відома сума виплати. При рентному (пенсійному) страхуванні вона не відома, а відома тільки та частка, яку страховик буде сплачувати періодично. З урахуванням всього цього (виплата страхової суми за один раз, премії сплачуються поступово), види страхування життя передбачають страхування сум.

Страхування додаткової пенсії передбачає страхування доходів. При такому страхуванні страхова премія сплачується одноразово, страхова сума виплачується у формі пенсії, але тільки за життя застрахованого. Для страховика при проведенні страхування додаткової пенсії стан здоров'я страхувальника не має особливого значення, так як виплата пенсії зупиняється після смерті страхувальника. Страхування осіб із зниженою життєдіяль-

ністю не може порушити фінансову сталість страхових операцій. При укладанні договорів страхування життя стан здоров'я страхувальника має велике значення. Для зменшення фінансового ризику страховик повинен прискіпливо ставитись до стану здоров'я страхувальників і відсіювати надмірні ризики. Передчасна смерть страхувальника при страхуванні життя суперечить інтересам страховика, а при страхуванні додаткової пенсії відповідає їм.

Враховуючи наведені вище аргументи необхідно визнати неправомірність поєднання в одному договорі страхування елементів страхування життя і додаткової пенсії.

Необхідно зазначити, що страховики України шукають можливості щодо довгострокового залучення страхувальників до своїх послуг. Так, вони стали пропонувати страхувальникам, які мають намір розірвати договір страхування життя, редуціювання страхової суми, зменшення розміру страхових внесків, можливість зміни графіка сплати внесків або призупинення їх сплати, можливість зміни страхувальника, застрахованого або вигодонабувача, валюти договору страхування. Але таку інформацію страховики ще не завжди охоче надають страхувальникам.

Забезпечення реального страхового захисту життя громадян з боку страхових компаній вимагає відповідного регулювання з боку держави. Зокрема, це стосується податкового стимулювання як страховиків, так і страхувальників, які приймають участь у проведенні довгострокового страхування життя. Існуюча зараз ситуація щодо цього питання не сприяє зацікавленості в такому страхуванні.

В економічній літературі зустрічається твердження про те, що терміну «страхування життя» бракує «милозвучності», а слово «страх» може викликати у людей негативні асоціації і завадити бажанню укласти договори страхування життя [1, с. 28]. В умовах монополії держави на ведення страхування термін «страхування життя» потенційних страхувальників не відлякував. Його використання не заважало їм досить активно укласти договори страхування життя. До того ж, і в майновому страхуванні, і в страхуванні відповідальності термін «страхування» зовсім нікого не лякає. Більше питань викликає впровадження терміну «убезпечення життя» замість «страхування життя» поряд із використанням терміну «страхування» (майна, відповідальності). На нашу думку, зараз важливішим є не перегляд страхової терміно-

логії, яка вже стала традиційною для української страхової практики, не бажання неодмінно внести щось своє, а пошук реальних кроків виходу із ситуації, що склалась в Україні щодо страхування життя.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок щодо важливого значення і перспектив подальшого розвитку страхування життя за умови більш активних дій з боку страховиків і дієвої підтримки держави. Розвиток страхування життя надає можливість одержати суттєве джерело інвестиційних ресурсів не вдаючись до зовнішніх щодо держави джерел і кабальних умов їх одержання.

Література

1. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг // www.dfp.gov.ua

2. *Залетов О.М.* Убезпечення життя: Монографія. — К.: Міжнародна агенція «БІЗОН», 2006. — 688 с.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2011 року

УДК 336.77:332.2(043.3)

Н.П. Баріда, старший викладач
кафедри банківської справи,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

РОЛЬ ЗАСТАВИ В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

АННОТАЦИЯ. В статье основное внимание уделено исследованию роли залога в процессе управления кредитным риском банка. Автором дано определение сущности залоговой стоимости, проанализировано действующая процедура оценки риска кредитной операции, предложен усовершенствованный порядок определения уровня риска кредитных операций банка.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: залог, риск кредитной операции, залоговая стоимость, валовой кредитный риск, чистый кредитный риск.

ABSTRACT. In this article attention was paid to study the role of collateral in managing credit risk of the bank. The author has given the essence of the value of collateral, and analyzed the existing procedure for evaluating the risk of credit transactions, offer the improved procedure for assessing the risk of lending operations.